

فلسفه علم روان شناسی

دکتر مسعود دریاچانی

تابستان ۱۳۹۹

آذربایجانی، مسعود، ۱۳۴۲-

فلسفه علم روان‌شناسی / مسعود آذربایجانی — قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه؛ تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت)، پژوهشکده تحقیق و توسعه علوم انسانی، ۱۳۹۹.

یازده، ۴۰۴ص: نمودار. — (پژوهشگاه حوزه و دانشگاه؛ ۵۴۶: روان‌شناسی؛ ۵۲) (سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت)؛ ۲۳۶۷: روان‌شناسی؛ ۱۰۸)

ISBN: 978-600-298-280-3

بها: ۵۲۰۰۰۰ ریال

فهرست‌نویسی براساس اطلاعات فیبا.

کتابنامه. ص. [۳۸۱] - ۳۹۴؛ همچنین به صورت زیرنویس.
نمایه.

۱. روان‌شناسی -- فلسفه. ۲. Psychology -- Philosophy. الف. پژوهشگاه حوزه و دانشگاه. ب. سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت). پژوهشکده تحقیق و توسعه علوم انسانی. ج. The Center for Studying and Completing University Books in Humanities (SAMT). Institute for Research and Development in the Humanities. د. عنوان.

۱۵۰/۱

۵۷۹۶۰۵۹

شماره کتبشناسی ملی

فلسفه علم روان‌شناسی

مؤلف: دکتر مسعود آذربایجانی (استاد پژوهشگاه حوزه و دانشگاه)

ناشران: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه و سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت)،

پژوهشکده تحقیق و توسعه علوم انسانی

صفحه‌آرایی: تحریر اندیشه

چاپ اول: تابستان ۱۳۹۹

تعداد: ۵۰۰ نسخه

چاپ و صحافی: چاپ و انتشارات دانشگاه پیام نور

قیمت: ۵۲۰۰۰ تومان

کلیه حقوق برای ناشران محفوظ و نقل مطالب با ذکر مأخذ بلامانع است.

قم: ابتدای شهرک پردیسان، بلوار دانشگاه، نیش میدان علوم، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، تلفن: ۰۲۵-۳۲۱۱۱۱ (انتشارات

۳۷۱۸۵-۳۱۵۱، ص. پ. ۳۲۸۰۳۰۹۰، تلفن: ۰۲۵-۳۷۱۸۵

تهران: خ انقلاب، بین وصال و قدس، کوی اُسکو، پلاک ۴، تلفن: ۰۲۵-۶۶۴۰۲۶۰۰

مرکز پخش: قم، خیابان معلم، مجتمع ناشران، طبقه همکف، پلاک ۲۷، تلفن: ۰۲۵-۳۷۸۴۲۶۳۵-۶

www.rihu.ac.ir

info@rihu.ac.ir

مرکز پخش، نمایشگاه و فروشگاه: تهران، روی‌روی دانشگاه تهران، حد فاصل خیابان‌های فخر رازی و دانشگاه، مجتمع تجاری-اداری پارسا،

واحد‌های ۷ و ۸، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت)، تلفن: ۰۲۵-۶۶۴۰۸۱۴۵-۶۶۴۰۸۱۲۰

۶۶۴۰۵۶۷۸ (فروشگاه)، نمابر: ۶۶۴۰۵۶۷۸

info@samt.ac.ir

www.samt.ac.ir

فهرست مطالب

۱		مقدمه
---	-------	-------

فصل اول: کلیات

۹		اهداف فصل
۹		مقدمه
۱۰		۱-۱. چرا باید فلسفه علم روان‌شناسی بخرانی؟
۱۷		۱-۲. فلسفه علم روان‌شناسی چیست؟
۲۹		۱-۳. روش پژوهش (مسیر پاسخگویی به پرسش‌ها)
۳۰		۱-۴. ارتباط با علوم نزدیک
۳۳		• خلاصه فصل
۳۴		• پرسش و تحقیق

فصل دوم: پس‌زمینه‌های تاریخی فلسفه روان‌شناسی

۳۵		اهداف فصل
۳۵		مقدمه
۳۶		۲-۱. ریشه‌های خردگرایی در روان‌شناسی مدرن
۳۷		روان‌شناسی در قرن هفدهم
۴۲		دکارت و روان‌شناسی
۴۵		ماشین‌های حیوانی
۴۷		عواطف و هیجانات
۴۸		میراث خردگرایان
۴۹		ملاحظات
۵۴		۲-۲. ریشه‌های تجربه‌گرایی در روان‌شناسی
۵۵		خردگرایی و تجربه‌گرایی

۵۷	 مفاهیم
۵۹	 معرفت
۶۱	 خود
۶۵	 خودبنیادی
۷۲	 به سوی علم طبیعت انسان
۷۴	 تداعی‌گرایی
۷۸	 ملاحظات
۸۱	 • خلاصه فصل
۸۳	 • پرسش و تحقیق

فصل سوم: چیستی روان‌شناسی: موضوع، هدف و قلمرو

۸۵	 ۱. اهداف فصل
۸۵	 مقدمه
۸۵	 ۱-۳. موضوع روان‌شناسی
۸۸	 ۱. رفتار
۸۹	 انواع رفتارگرایی
۹۲	 ویژگی‌های فلسفی رفتارگرایی
۹۴	 ملاحظات
۱۰۱	 ۲. پستانداران و پرندگان (حیوان‌دانی، توانایی ادراک و یادگیری)
۱۰۲	 ملاحظات
۱۰۵	 ۳. ذهن
۱۱۱	 ملاحظات
۱۱۴	 ۴. روان (نفس)
۱۱۶	 ۳-۲. هدف روان‌شناسی
۱۲۴	 ۳-۳. قلمرو روان‌شناسی
۱۳۱	 ۳-۴. رابطه روان‌شناسی با علوم نزدیک
۱۳۱	 • خلاصه فصل
۱۳۳	 • پرسش و تحقیق

فصل چهارم: روش‌شناسی در علوم تجربی

۱۳۵	 اهداف فصل
۱۳۵	 مقدمه
۱۳۶	 ۴-۱. ضرورت روش در علوم
۱۳۷	 ۴-۲. چیستی روش در علوم
۱۴۰	 ۱. استفاده از تمثیل و مدل‌سازی در علوم

۱۴۲	۲. اعتبار معرفت‌شناختی مشاهده حسی
۱۴۶	۳. اعتبار معرفت‌شناختی استقراء
۱۴۷	۳-۱. دیدگاه ابن‌سینا (۳۷۰-۴۲۸ ق.)
۱۴۹	تفاوت تجربه و استقراء
۱۵۰	ملاحظات
۱۵۲	۳-۲. دیدگاه شهید صدر (۱۳۵۳-۱۴۰۰ ق.)
۱۵۴	ملاحظات
۱۵۶	۳-۳. دیدگاه پوزیتیویسم
۱۵۸	ملاحظات
۱۵۹	۳-۴. دیدگاه پوزیتیویسم منطقی و نوپوزیتیویسم
۱۶۳	ملاحظات
۱۶۶	۴. دیدگاه ابطال‌گرا
۱۶۹	ملاحظات
۱۷۱	۵. ساختار انقلاب علمی
۱۷۳	ملاحظات
۱۷۴	۶. مکتب ضدروش
۱۷۶	ملاحظات
۱۷۸	• خلاصه فصل
۱۸۰	• پرسش و تحقیق

فصل پنجم: روش پژوهش در روان‌شناسی

۱۸۳	اهداف فصل
۱۸۳	مقدمه
۱۸۴	۵-۱. تفاوت علوم انسانی و علوم طبیعی
۱۸۷	ملاحظات
۱۹۳	۵-۲. روش تحقیق در روان‌شناسی
۲۰۵	۵-۳. روش‌های پژوهش کمی در روان‌شناسی
۲۰۸	تبیین و بررسی فلسفی
۲۱۹	۵-۴. روش‌های پژوهش کیفی در روان‌شناسی
۲۲۶	تبیین و بررسی فلسفی
۲۳۳	۵-۵. روش‌های پژوهش ترکیبی در روان‌شناسی
۲۳۶	• خلاصه فصل
۲۳۸	• پرسش و تحقیق

فصل ششم: تبیین در روان‌شناسی

۲۳۹	اهداف فصل
۲۳۹	مقدمه
۲۴۰	۱-۶. تبیین در علم
۲۴۷	۲-۶. تبیین در علوم اجتماعی
۲۴۹	جنگ خروس‌ها در قوم بالی
۲۵۲	آیا تبیین در علوم اجتماعی و علوم طبیعی یکسان است؟
۲۵۸	۳-۶. سطوح متفاوت تبیین در روان‌شناسی
۲۷۱	۴-۶. انواع تبیین در روان‌شناسی
۲۷۸	۵-۶. جمع‌بندی و ملاحظات
۲۸۳	• نتیجه فصل
۲۸۴	• پرسش و تحقیق

فصل هفتم: مفاهیم اساسی در روان‌شناسی: هشیاری

۲۸۵	اهداف فصل
۲۸۵	مقدمه
۲۸۶	۱-۷. تبیین لغوی هشیاری
۲۸۸	۲-۷. هشیاری در منابع روان‌شناسی غربی و دانشنامه‌ها
۲۹۲	۳-۷. تبیین فلسفی هیجان
۲۹۶	چیستی هشیاری
۳۰۱	محتوای هشیاری
۳۰۴	حیث‌التفاتی
۳۰۹	ساختار هشیاری
۳۱۱	معیارهای انصاف به هشیاری
۳۱۹	روش‌شناسی‌های مبتنی بر محتوا در مقابل مبتنی بر جاندار
۳۲۱	۴-۷. فروکاهش کارکردی و سطوح تبیین
۳۲۸	• خلاصه فصل
۳۳۰	• پرسش و تحقیق

فصل هشتم: مفاهیم اساسی در روان‌شناسی: هیجان

۳۳۱	اهداف فصل
۳۳۱	مقدمه
۳۳۳	۱-۸. تبیین لغوی هیجان
۳۳۴	۲-۸. هیجان در متون روان‌شناسی
۳۴۱	۳-۸. تفاوت معنای اصطلاحی هیجان در روان‌شناسی با معنای لغوی

مقدمه

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
«يُؤْتِي الْحِكْمَةَ مَنْ يَشَاءُ وَلَنْ يُلَاقِيَ الْحِكْمَةَ فَقَدْ أُوتِيَ خَيْرًا كَثِيرًا وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّا أُولُو الْأَلْبَابِ»

(بقره، ۲۶۹)

حکمت به معنای نوعی استحکام و اتقان و اطمینان از امر محکم و متقن است، آن چنان که هیچ رخنه و یا سستی در آن نباشد. این کلمه بیشتر در معلومات عقلی و حق و صادق استعمال می شود و معنایش در این موارد این است که به هیچ وجه بطلان و کذب در آن معنا راه ندارد. پس حکمت عبارت است از: قضایای حقه‌ای که مطابق با واقع باشد، به نحوی که مشتمل بر سعادت بشر باشد؛ مثلاً معارف حقه الهیه درباره مبدأ و معاد باشد. و اگر مشتمل بر معارفی از حقایق عالم طبیعی است، معارفی باشد که باز با سعادت انسان سروکار داشته باشد، مانند حقایق فطری که اساس تشریعات دینی را تشکیل می دهد (طباطبایی، ۱۳۰۵، ج ۲، ص ۳۹۵). حکمت، به معنای واقعی آن با پیدایش انسان پدید آمد و به همراه او رشد و تعالی یافت و همچنان با زندگی او درآمیخته و هرگز از وی دست برنمی دارد؛ زیرا واژگانی چون: چرا، به چه علت، برای چه، چستی و... هیچ گاه از انسان دست برنخواهند داشت. شاید دست کم بخشی از فلسفه و معارف حکمی در پی این رسالت مهم برآمده اند. انسان دارای تفکر عمیق و ژرف کاو (اولی الالباب) بی نیاز از این رویکرد و نگرش نیست. نگاه جامع نگر، کلی نگر و ژرف نگر با روی آورد فلسفی بیشتر در دسترس قرار می گیرد.